

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ. կես տարվանը 6 ռուբլ.:

Առանձին համարները 5 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանի նմանատիպ մեջ:

Օտարադարձարացիք դիմում են ուղղակի

Тифлис. Редакция «Мшак»

Խմագրատունը բաց է առաօտեան 10—2 ժամ

(Բացի կիրակի և տոն օրերից)

Ցայտարարությունը ընդունվում է ամեն լիզուով:

Ցայտարարությունների համար վճարում են իւրաքանչիւր քառիս 2 կոպեկ:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ „ՄՇԱԿ“

ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ ԼՐԱԳԻՐԸ

ԵԿՈՂ 1882 ԹԻՒՆ

(Տ Ա Ս Ն Ե Ւ Մ Է Կ Ե Ր Ո Ր Դ Տ Ա Ր Ի)

Կը հրատարակվի նոյն դիրքով և նոյն պրոպագանդայով:
ՊՐՕԳՐԱՄԱՆ. I. Տէրութեան կարգադրութիւններ, II. Առաջնորդող յօդուածներ, III. Ներքին տեսութիւն, IV. Արտաքին տեսութիւն, V. Խառն լուրեր, VI. Հեռագիրներ, VII. Ֆելետոն կամ Բանասիրական, VIII. Ցայտարարութիւններ:
ԼՐԱԳՐԻ ՏԱՐԵԿԱՆ, ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ, 10 ռուբլ է, կես տարվան 6 ռ., իւրաքանչիւր ամսին 1 ռուբլ. Հատով համարները 5 կոպեկ:
Գրվել կարելի է խմբագրութեան մէջ հետեւեալ հասցեով. Тифлисе, редакция «Мшак».

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՄԵՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ

Առանձին բաղդ ունենք.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ, ԴՆԱՆՈՒՄԸ ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ, Ֆրանսիա, Նամակ Թիւրքիայից, Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՆՆԵՐ.—ՅԱՆՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, Մշակների դրութեան առիթով:

ԱՌԱՆՁԻՆ ԲԱՂԴ ՈՒՆԵՆՔ

Բաւական է որ „Մշակը“ մի բան յայտնի,—և ահա ամենքը սկսում են կատաղաբար յարձակվել նրա յայտնած մտքի վրա, համարում են մեր յայտնած միտքը փառասկար, ազգամիտ, հրէշաւոր, անտեղի, անմիտ, ազգապաշտ, անփորձութեան, անփորձութեան արգասիք, խմբագրական պաշտօնին մեր անպատրաստ լինելուն, հայոց ազգային ոգուն, նրա պատմութեան չիմանալուն արդիւնք և այլն և այլն:

Եթէ շարունակենք բացատրել մեր միտքը, ծնվում է մի անվերջանալի բանակոխ, որ շատ անգամ հրէշաւոր կերպարանք է

ընդունում: Սկսում են յեղաշրջել լօգիկան, մոլորեցնել հասարակական կարծիքը, սօֆիզմ սօֆիզմի վրա թափել, հայհայել, վիրաւորել և այլն:

Բայց անցնում է փոքր ինչ ժամանակ, կրքերը հանդարտվում են, յիշողութիւնը թուլանում է, մնում է միայն արդար մտքի, ճշմարիտ գաղափարի տպաւորութիւնը, որ հաստատվում է իրական փաստերով,—և ահա նոյն մարդիկ, որոնք կատաղաբար մարտնչում էին մեզ դէմ, անգիտակցաբար սկսում են կրկնել մեր մտքերը, առանց յիշելու թէ մեր մտքերն են կրկնում, հաւատացած լինելով որ նոր գիտեր են արել....

Հազար ու մի օրինակներ կարող ենք բերել մեր խօսքերը ապացուցանելու համար: Կը բերենք այստեղ մի քանի ապացոյցներ միայն:

Երբ մենք յարձակվում էինք Կ. Պոլսի հայերի վրա, թիւրքահայ մամուլը կատաղաբար մեզ դէմ էր գրում և պաշտպանում էր Կ. Պոլսի հայերին, անուանելով

դուրս եմ բերում քո վարձից այդքան և վերջապէս մնում է այս, մութ, ստացիր ու կորիր ջահաննամը: Հազար գուռայ, հազար աղաչի ու արտասուք թափի մշակը, օվ է լսելու նրան: Շատ կերկարացնի չլինքին մի քանի էլ կը տան ու ցնխի մէջ կը գրորեն. ճարտարապետ առնում և գործարանատէրից վերջին մի քանի սև կոպէկները ու աչքերը արտասուքով հեռանում դէպի իր հայրենիքը:

Ահա ինչպէս է նիւթապէս հարստահարվում ողորմելի մշակը անխիղճ, քարաւիր թուրք և շատ հայ գործարանատէրերի ձեռքում, բայց զանք թէ ֆիզիքապէս ինչպէս է հարստահարվում նա:

Մշակի ֆիզիքապէս հարստահարվելու մասին կարծես թէ աւելորդ է այլ ևս խօսել վերև բերած մի քանի տեղեկութիւններից յետոյ օրուայ մէջ 18—19—21 ժամ գործելու վերաբերմամբ: Բայց ոչ, այդ դեռ փոքր է մշակի համար, նա գուցէ իրան բաղդաւոր համարէր, եթէ թողնէին օրուայ այդ երկար միջոցը հանգիստ գործելու: Մշակի թշուառ անձը բացի այդ դեռ ևս շատ և շատ հարուածներ է ստանում իր տիրոջից, հարուածներ, որոնց մտաբերելու ժամանակ մարդ կամայ ակամայ դայրանում է տենելով թէ տասն և իններորդ լուսաւորեալ ասված դարի վերջին կէտում դեռ մնում, անհետացած չեն միջնադարեան ամենախիտ եղութական ինկվի-

մեր զրաժները աննրդի զրպարտութիւն, ներս: Այժմ Կ. Պոլսի հայ մամուլը ինքն սկսում է անխնայ կերպով քննադատել թիւրքահայոց, մանաւանդ պօլսեցիների պակասութիւնները:

Երբ մենք համարձակեցանք այն միտքը յայտնել թէ կրօնը այլ բան է, ազգութիւնը այլ բան, թէ կրօնը համոզմունք է, թէ կուզ պատմական, ուրեմն ենթակայ է, որպէս ամեն համոզմունք փոփոխման, իսկ ազգութիւնը մի ֆիզիկական, կամ ալի լաւ է աւել մի ֆիզիոլոգիական, բնական երեւոյթ, որ ուղածի պէս փոխել չէ կարելի, քանի որ բնական է կապված է հողի և մայրենի լեզուի հետ, որոնցից առաջինը պատմական—ֆիզիկական հիմք է, իսկ երկրորդը պատմական—ֆիզիոլոգիական, երբ մենք համարձակեցանք, առնում ենք, այդ ճիշդ ճշմարտութիւնը արտայայտել,—էլ մարդ չը մնաց որ մեզ վրա չը յարձակէր: Իսկ այժմ Զմիւռնիայի „Արշալոյս Արարատեան“ լրագրի պէս մի ֆանատիկոս թերթն անգամ յանկարծ այն գիտն է անում, թէ կրօնը և ազգութիւնը ջոկ բաներ են, թէ կրօնը համոզմունք է, իսկ ազգութիւնը բնական, անփոփոխելի երեւոյթ, թէ հայ-կաթօլիկները և Աղաբեան եպիսկոպոսն էլ հայեր են, և այլն:

Երբ դեռ Կ. Պոլսի թատրոնական խումբը եկած էր Թիֆլիս, մենք յայտնեցինք այն միտքը, թէ այդ խումբը, որպէս Կ. Պոլսի բոլոր միացած մտաւոր արտայայտութիւնները, անշուշտ բոմանտիկական, մեծադրամական ուղղութիւն կունենայ, որ անյարմար է մեր հասարակութեանը և չէ կարող կրթիչ ազդեցութիւն ունենալ մեզ վրա: Մենք գուշակում էինք որ Կ. Պոլսի դերասանները բոմանտիկական ուղղութեանը ընտելացած լինելով, իրանց հետ կը բերեն մեզ և այդ ուղղութեամբ ընկալաւորաբար, քանի որ ուրիշ ընկալաւորութիւն մէջ խաղալ

զիցիայի հետքերը, դեռ նոքա ապրում և տիրում են այստեղ, Անդրկովկասի այդ մի անշուն անկիւնում մի բուռը անգութ, անխիղճ և ցած հարստահարիչների հսկողութեան ներքոյ, այն հարստահարիչների, որոնց համար, կարծես, ոչինչ սուրբ բան չը կայ, որոնք ամենայն ընկալաւորաւ են իրանց շահերին զոհել ամեն բան, զոհել նաև իրանց եղբայրակիցների ու արեւմտկիցների սուրբ, բնական մարդկային իրաւունքներից սկսած մինչև նրանց կեանքը: Մի դայրանար այդ խօսքերի վրա, սիրելի ընթերցող, այն ինչ որ տեսնում և լսում է ամենայն օր ներկայ տողերը գրողը և թէ քեզ պատահէին տեսնել ու լսել, նոյնը կը կրկնէին և դու, գուցէ առաւել տաք կերպով: Սակայն մի քանի փաստերից դու կարող ես եզրակացնել թէ Բագուի գործարաններում բանող մշակների ֆիզիքական վիճակը որքան ողբալի է: Ես չեմ խօսի այդ մասին երկարօրէն, ես չեմ պատմի մանրամասնօրէն այն անխնայ թակի, ծեծի և փողոցային ամենագարշելի յիշողների մասին, որոնցով ամենայն օր վարձատրում է գործարանատէրը խեղճ մշակին, այլ կարճաւոյս կերպով կը պատմեմ երկու նշանաւոր դէպքեր, որոնց նմանը հազուադաւան չեն մշակների կեանքում և վերջ կը տամ իմ ներկայ յօդուածին: Այդ երկու դէպքերից մէկը պատմել է ինձ մի հայ գործարանատէր Ա. Նալբանդան անունով, իսկ միւսը արդէն յայտնի է Բագուի

չեն կարող: Մենք այդ հաստատ գիտէինք, որովհետեւ տարիների ընթացքին հետեւում էինք Կ. Պոլսի գրականութեանը, թատրոնին, մտաւոր կեանքին: Խումբն եկաւ, մեր մտքերը արգարացան, մենք շարունակեցինք նոյն մտքերը յայտնել և մեր թատրոնական ընթերցաններում Բոլորը մեր դէմ էին, վերջովմէ էին մեր յայտնած մտքերով, զերում, յարձակվում էին մեզ վրա:

Ժամանակն անցաւ, մենք դադարեցինք թատրոնի վրա խօսել: Եւ ահա մեր հաւանակողները, մոռանալով թէ որտեղից են քաղում իրանց մտքերը, սկսում են այժմ իր ինքնուրոյն կերպով մեր մտքերը կրկնել, միայն աւելի անշուրհ և աւելի անկապ կերպով:

Դա մեր առանձին բաղդն է: Մենք յայտնում ենք մտքեր, մեզ վրա անխնայ յարձակվում են,—իսկ մի տարուց, գուցէ մի քանի ամսից յետոյ սկսում են նոյն մտքերը յայտնել, իր ինքնուրոյն, անկախ գաղափարներ, կարծես թէ նոր գիտ են արել:

Մենք բերեցինք մի քանի օրինակներ. կարող էինք հազար և մի օրինակներ բերել: Կանցնի փոքր ինչ ժամանակ և մեր յայտնած մտքեր փոքրը առ փոքր և հետզհետէ կընդունվին, մանաւանդ երբ միտք յայտնողները իրանք այլ ևս կենդանի չեն լինի: Մենք այդ բանի մէջ համոզված ենք, որովհետեւ մեր յայտնած մտքերը մեզանից հնարած չեն, այլ ընդհանուր մարդկային քաղաքակրթութեան են պատկանում, իսկ մենք միմիայն նրանց թոյլ արտայայտիչներն ենք:

Իսկ ընդհանուր մարդկային ճշմարտութիւնները, ինչքան էլ ժամանակաւոր լընդամիսներ ունենային, անպատճառ մի օր յաղթող կը հանդիսանան, որովհետեւ ճշմարտութիւնը վերջ ի վերջոյ յաղթող է հանդիսանում նախանձի, կրքի, ազգապաշտութեան և բթամտութեան վրա:

հասարակութեան, գուցէ տեղային լրագրիներին միջոցով և ուրիշ հասարակութիւններին էլ:

Ահա պ. Նալբանդանի պատմածը, Թուրք գործարանատէրից մէկը վարձում է մի մշակ նոյն պէս թուրք, սովորաբար առանց գրաւոր պայմանագրութեան, Անցնում են մի քանի ամիսներ և մշակը, որ ամենայն օր թակի, ծեծի և յիշողներից, վերջապէս մի օր կամենում է թողնել վերջինին և վարձվել մի ուրիշ գործարանատէրի մօտ: Թուրք գործարանատէրը չէ ուզում արձակել մշակին, իսկ վերջինը հաստատ մնալով իր կամքով, առանց սպասելու իր վարձին կամենում է հաւաքել իր չորերը ու դուրս գալ: Այդ ժամանակ գործարանատէրը հրամայում է իր միւս մշակներին կապել նրան մէկ սիւնի վրա ու ծեծել: Սկսվում է եզրուտական ինկվիզիցիան և մշակը մարմինը փայտի անխնայ հարուածների ոյժից զանազան տեղերից դուրս է հոսում արիւն: Գուռցի ձայնի վրա վազում են հարեան գործարանատէրերը, որոնց թուում և պ. Նալբանդանը և ուշաբայ թուրք գործարանատէրի ձեռքից: Չորս ամիս անկողնում պառկելուց յետ հազիւ հազ վերականգնում է նրա առողջութիւնը:

Երկրորդ դէպքը պատահում է Բալանանիում և ահա ինչպէս: Մի հայ Աղաւանդ ազգանունով հանքատէրի նաւթային հորի երկաթի խողովակը,

Եւ մեր կենդանութեան ժամանակ մեր հակառակորդները, ինչպէս շատ անգամ արդէն մեզ առիթ տուած են, դեռ շատ անգամ մեզ առիթ կը տան ժպտալ նրանց դրուածներէ մէջ կարգալով այնպիսի ճշմարտութիւններ յայտնելը, որոնց մի քանիսն առաջ նրանք երբեք չէին ծանօթանում:

Գեռ մեր գործունէութեան ասպարիզում շատ բաւ առիթ կուենանք ասելու աւելի յարմար ժամանակին:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆՈՒՑՈՒՄ

Թիֆլիսի արուեստագործներ վարչութիւնը Рем. Уст. прод. 1863 թ. օ Սոբո. Па-ла-та-х, 140 յօդուածի հիման վրայ յայտնում է բոլոր վարպետներին, ոսկերիներին, արծաթագործներին, դազադներին, ժամագործներին և վաճառականներին, որոնք պարագում են Թիֆլիսում արծաթեայ և ոսկեայ արդիւնաւորութեամբ, հրաւիրելով նրանց շտապել վեր առնել թոյլատուող վկայականներ արծաթեայ և ոսկեայ արդիւնների պատրաստութեան և վաճառման համար մինչև յունվարի 1-ը 1882 թ-ին: Վարպետները և վաճառականները, որոնք չեն վեր առնել մինչև յունվարի ամիս յիշեալ վկայականները, կենթարկվին կըրկնակի վճարման տուգանքին:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ստացանք «Ժողովրդ» լրագրի բաժանորդագին 8 թուր Կ. Կոստանտնուպոլիս: Նախկին 896 թուր 15 կոպէկ գումարի հետ կանի 904 թուր 15 կոպէկ:

Ոչ մի տարի «Մշակի» ստորագրութիւնը այդքան վաղ չէր սկսել և այդքան աւելի չէր գնում, որքան այս տարի:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖԻԱՆՍԻԱ

Գամբետայի բացատրութիւնները Տոնիսի գործերի վերաբերութեամբ հաւանութեամբ ընդունվեցան գրեթէ բոլոր լրագրիւններից:

որի լայնութիւնը (диаметръ) լինում է 16 դիւյմ, 6 սաժէն խորութիւնում, չը դիտւի ինչպէս, ծրու-վում է, որ սովորական է բոլոր նոր քանդակող հորերի համար: Այդ ժամանակ հանքահորի կառավարիչ գործակատարը փոխանակ այդ դէպքի համար նշանակված գործիչի, մի պատահել թուրք մշակի ձեռք տալով թուրի ծայրը, հրամայում է նրան իջնել խողովակի ներսը և ուղղել վերջինը: Պատահել մշակը համաձայնում է և թուրի ծայրից բռնած իջնում է խողովակի միջով անդունդը: Բայց այդ ժամանակը հորի մէջ գոյացած գազը խնդրում է մշակին և նա չնչապառ թուրանա-լով, բաց է թողնում թուրի ծայրը ու զրոյում խողովակի ներսը: Գրուած լինողները տեսնելով որ թուրը թեթեւեղ, սկսում են կանչել դէպի ներս մտնող մշակին, բայց սա ոչինչ չէ պատասխա-նում և իսկոյն հասկանում են, որ նա ուշաթափ է եղել: Հարպիկ գործակատարը մնում է չուա-րած և չէ իմանում թէ ինչ անէ, բայց այդ ժամանակ մի ուրիշ մշակ 50 թուրովով համաձայ-նում է վայր իջնել հորի մէջ և դուրս բերել թուրը: Բայց նրա մարմինը երկաթի խողովակի ներսում պատճառով ներս չէ գնում: Դուրս են քաշում գնանից երկաթի խողովակը, հորը փոքր ինչ լայնանում է և երկրորդ մշակի մէջքից կապկալով թուրի ծայրը գլխիվայր բաց են թող-նում 18 դիւյմ լայնութեան ծակի մէջ առանց

Միմիստրութիւնը ամրացրեց իր հեղինա-կութիւնը չափաւոր կուսակցութիւնների մօտ: Մինչև անգամ գերմանական մամուլը հաւանեց Գամբետայի «Դիպլոմատական» ձեռք և գովեց Փրանսիական առաջին մի-նիստրի «պետական խելքը»: Կառավարու-թեան յաղթութիւնը պատգամաւորների ժողովի մէջ շատ նշանաւոր է: 400 անդամ-րից գոյացած մեծամասնութիւնը մի յու-սալի պաշտպանութիւն է, որ Գամբետայի կառավարութեանը երկար կեանք է խոս-տանում: Վերջին վիճարանութիւնների հե-տեանքները պատգամաւորների ժողովի մէջ նորից ցոյց տուին թէ ինչպիսի հեղու-թեամբ և հաստատամտութեամբ Գամբետ-այ կարողանում է կառավարել պարլամեն-տը: Ֆրանսիական սենատի մէջ լինելու է աւելի հետաքրքիր ճարտասանական մըր-ցութիւն: Գեռ զը-Բրօյի և Ժիւլ-Միմոն մտադիր են կառավարութեանը հարց ա-ռաջարկել արտաքին քաղաքականութեան վերաբերութեամբ: Գեռ զը-Բրօյի կամե-նում է ապացուցել, որ Տոնիսի անցքերը վատացրին Ֆրանսիայի յարաբերութիւնն-ը միւս պետութիւնների հետ և որ նոր միմիստրութեան քաղաքական նախագիծը այդ առարկայի վերաբերութեամբ չի ուղ-ղի նախկին կառավարութեան սխալները: Գամբետայ օգուտ կը քաղէ այդ դէպքից և կը մեկնէ իր արտաքին քաղաքականու-թեան ուղղութիւնը ընդհանրապէս և մա-սամբ իր խաղաղասիրական նպատակները:

Պատգամաւորների ժողովի մէջ Տոնիսի հարցը քննվելուց յետոյ միւս օրը Գամբետ-այ տկարացաւ և ոչ ոքի չէր ընդունում: Այդ հիւանդութիւնը հասկանալի է պար-լամենտական դժուար կուլից յետոյ Տոնի-սի հարցի վերաբերութեամբ, որ մեծ նը-շանակութիւն ունէր միմիստրութեան հա-մար: Կառավարութեան կողմից միայն Գա-մբետայ էր մասնակցում վիճարանութիւն-ներին: Մնացած միմիստրները բոլոր ժամա-նակ լուռ էին և Գամբետայի քարտուղար-ների դեր էին կատարում: Առաջին միմիստ-րի անձնական հեղինակութիւնը հեռզհե-տէ մեծանում է: Երկու նոր միմիստրներին նշանակելու հրամանը մի քանի անբաւա-կանութիւնների առիթ տուեց: Պարլամեն-տական մասնաժողովը չէր կամենում հաս-տատել կառավարութեան պահանջած կրե-դիտը, անկասկած համարելով երկու նոր մի-նիստրութիւնների հիմնելը առանց պատ-

մտածելու, որ հորի անպաշտպան պատերը կարող են քանդվել և կենդանի թաղել երկու ողոր-մելի մշակներին: Երկրորդ գլխիվայր իջնող մը-շակը երկաթի կեռը (барьер) գցում է առաջին ուշաթափված մշակի մէջքից և այդպիսով դրում լինողները քաշում են երկուսին միասին հորից դուրս: Առաջին պատանի մշակը հազիւ հազ ար-տայայտում է կեանքի նշույններ, մի կերպ ուշքի են բերում նրան և նա ազատվում է մահից: Գեռ լուռ է, որ գտնվում է մի այնպիսի քաջա-սիրտ հերոս, որ յանձն է առնում գլխիվայր նեղ անդունդը իջնել, բայց եթէ չը լինէր, խեղճ պատանին պիտի զոհ դառնար մի խելագար գործակատարի կամքին էլի:

Չարմանալին այն է, որ այդ գործակատարը շատ էլ յիմարներից չէ: Նա Տաճկաստանի հո-սոս աղգաւորներից է, և անունն էլ Նազա-րէթ Առաւելեանց է, որ մի ժամանակ հայե-րէն մի բրօշուր էր հրատարակել, որի վերնա-գիրը, եթէ չեմ մոռացել, այդպէս էր: «Չայն բար-բառու» վանեցւոյն առ ամենայն հայտ: Երկի-հէնց այդ անխղճութիւնը նրա ազգասիրութեան արգասիքն է եղել, և նա կամեցել է Հայաստա-նի քիւրդերի վրէժը Բագրում մի անպաշտպան պատանի մշակից հանել: Տարօրինակ ազգասի-րութիւն, որի պատճառով նա այժմ, չնորձով ռուսական արդարութեան, բարեբաղդաբար պիտի երկու ամիս մութ բանտում նստի:

գամաւորների ժողովի համաձայնութեան: Առեւտրական միմիստրը մինչև այդ ժամա-նակ բնակարան չունէր իր և իր միմիստ-րութեան վարչութեան համար: Գեղարուես-տների միմիստրը, որի իշխանութեան տակ են պետական բոլոր շինութիւնները, իզուր էր աշխատում իր ընկերոջ համար բնակա-րան գտնել: Մի և նոյն ժամանակ ինքը գեղ-արուեստների միմիստրն էլ բնակարան չունէր: Երկուսի գրութիւնն էլ ծիծաղելի էր: Վեր-ջապէս պարլամենտական մասնաժողովը համաձայնվեց հաստատել պահանջած ծախ-սերը այն պայմանով, որ կառավարութիւնը ապագայում առանց պատգամաւորների ժո-ղովի համաձայնութեան այդպիսի կարգա-դրութիւններ չանէ, որոնց համար նոր ծախսեր են հարկաւոր:

Գեներալ Շանգի, որ ուղեւորվել է Ս. Պե-տերբուրգ իր արձակման թղթերը ռուսաց Կայսրին յանձնելու համար, ձանադարձ ընկնելուց առաջ խորհրդակցութիւն ունե-ցաւ հանրապետութեան նախագահ Գրեվիի հետ: Շանգի Փրանսիական 6-րդ զորքաժե-նի գլխավոր հրամանատար կը նշանակվի: Պատերազմական այժմեան միմիստրը հրա-ժարվեց յանձնել իր նախորդ գեներալ Ֆար-րին մի զօրքաժենի հրամանատարութիւնը: «Nouvelle Revue» ամսագրի մէջ տըպ-ված է երեւելի Լեսկասի յօդուածը, որով նա հերքում է այն միտքը, իբր թէ արաբ-ների շարժումը ներքնված է կրօնական Ֆանատիկութեան, որ յատուկ է միայն թիւրքերին: Յօդուածի հեղինակը առաջ է բերում Ղօթանից գլուխներ, որոնք վկայում են Մահմեդի բարեկամութիւնը քրիստոն-եաների հետ: Լեսկաս առաջ է բերում հետեւեալ փաստը, որ, երբ Ֆրանսիան ձեռք բերեց Ալժիրիան, նա հարկաւոր համարեց Տոնիսի բէյին իր դաշնակից դարձնել: 1830 թուականին Ալժիրիան և Օրանը նուաճելուց յետոյ, երբ Փրանսիական կա-ռավարութիւնը վճռեց գրաւել այդ երկիր-ները, Փրանսիական հիւպատոս Լեսկաս, Ֆերդինանդ Լեսկասի հայրը, մի համա-ձայնութիւն կայացրեց Տոնիսի բէյի հետ, որի համեմատ բէյի կըրպարը և ժառանգը պէտք է տիրէր Կոստանտինուպոլիս և Ֆրան-սիային հարկ վճարէր: Այդպիսով Կոստան-տինուսի Տոնիսի մի մասը պէտք է համար-վէր, բայց Փրանսիական կառավարութիւնը չը վաւերացրեց այդ համաձայնութիւնը: Լեսկաս այն ժամանակ ծառայում էր իր

կարող էի առաջ բերել այդպիսի և սրանց նման սարսափելի անխղճութիւններ գործարա-նատէրների և հանքատէրների կողմից դէպի մշակ կոտորածները, բայց առ այժմ թողնում եմ, ըստ որում յօդուածն շատ կերկաւրանաւ: Սակայն այդ մի քանի հատկորտ տեղեկութիւններից կարծում եմ, որ ընթերցողը կարող է մի որոշ գաղափար կազմել Բագրում մշակ դասի դառն վիճակի մասին:

Յօդուածն կնքում եմ մի քանի խօսք ուղ-ղելով դէպի գործարանատէրները ու հանքատե-րները:

Գեռ, պատուելի պարոններ, ինչ էք մտա-ծում արդեօք, որ այդպիսի անխղճութեամբ ձը-նում էք խեղճ մշակին: Միթէ կարծում էք, որ նա մարդ չէ, որ նա չէ զգում այդ բոլոր դառ-նութիւններն ու վշտերը: Միթէ կարծում էք թէ նրա կեղտոտ ու պատռված ցնցոտիների տակ մեռած են նրա սիրտը, հոգին և մարդկային ըզ-րացումները, թէ այդ ցնցոտիների տակ թագն-ված է ոչ թէ մարդ, այլ մի անշունչ առարկայ, մի անպէտք փայտի կտոր: *) Խղճացե՛ք եթէ ոչ

*) Շատ աստուծո՛ւմ եմ, որ ներկայ յօդուածն զուրկ է ստատիստիքական տեղեկութիւններից, բայց ինչ անես, ոչ մի տեղ չը կարողացայ գրե-նել այդ տեղեկութիւնները: Կիսեցի Բաք. Օրդ. Ръ. Тел. Общ-ва. անուանված ընկերութեան նախագահին, որը ամենայն տարի վիճակագրա-

հօր գրասենեակի մէջ, այնպէս որ նա 50 տարի շարունակ ծանօթ է Հիւսիսային Աֆ-րիկայի գործերի հետ:

Պատգամաւոր Անատոլ զը-Լեաֆօրժ յայտնեց ժողովրդական լուսաւորութեան միմիստր Պոլ Բերին, որ նա մտադիր է հարց առաջարկել միմիստրի եկեղեցական քաղաքականութեան վերաբերութեամբ, բայց Պոլ Բեր խնդրեց յետաձգել այդ հարցը մին-չև յունվար, որովհետեւ մինչև այդ ժամա-նակ պատրաստ կը լինի մտադրված օրի-նադիւրը եկեղեցու յարաբերութիւնների մասին դէպի պետութիւնը:

Արտաքին գործերի միմիստրութեան մէջ զեպաններին տուած ճաշի ժամանակ Գա-մբետայ ծանօթացրեց պապական նուիրակ Չապլուն միմիստր Պոլ Բերի հետ: Այդ ծանօթութեանը ամենքը հետաքրքրու-թեամբ վերաբերվեցան: Մօնսիէի Զապիի ճաշի ժամանակ նստած էր այն տեղը, ուր սովորաբար նստում է տան տիկինը: Նրա մօտ նստած էին իշխան Հօհենլօէ և կոմս Բէյստ, իսկ Գամբետայի մօտ ռուսաց դես-պան իշխան Օրլով և անգլիական դեսպան Լորդ Լայօնս: Լրագրիւնները հարորդում են, որ գեպանները շատ զոհ մնացին Գա-մբետայի սիրալիք ընդունելութիւնից և նրա երեւելի խոհարար Տրոպուտի արհեստից:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՐԻՔԻԱՅՈՒՑ

Կ. Պոլսի, 25 նոյեմբերի 81

Ազգ. ժողովը վաղը պիտի գումարի. ժողո-վուրդը շփոթած է, չը դիտեր թէ ինչ պիտի ընէ: Գիւմաններու շարաթ աւուր գումարման մա-սին բնագրական տեղեկութիւններ չը տարածվե-ցան: Ազգ. խմբագրութիւնը ապուշի դեր կը կատարէ. դիտէ որ պատրիարքը Գրան persona grata չէ, ինքն ալ խոհեմութիւն ընելու համար կը լռէ: Եթէ այսպիսի պարագայի մը մէջ մամուլը կը լռէ, Երբ պիտի խօսի: Ազգ. ժողովոյ մէջ դեր կատարողները լուրի կը դուր-ծեն և հաւանական է որ վաղուան նստին ներ-կայ չը գտնուին: Շատ խտտութիւն կայ որ ժողովրդական յուզում տեղի չունենայ. ժողովը թէպէտ դռնբաց պիտի ըլլայ, բայց—150—հո-գույ մեծակ տոնակ տրուած է մուտքի համար: Բարդուղիմէոս եպիսկոպոսի անունը կը վըս-վըսան, բայց առանց համարձակելու յայտնի ըսելու: Բարդուղիմէոս եպիսկոպոսը կարճահա-սակ ձեռնառան վարդապետ մը ունի, Ստեփան վարդապետ, որ ամիս ու կէս հոս թափառեցաւ, պէտք եղած տեղերը գնաց, լրագրաց խմբագրու-թիւնները այցելեց, փորձիչ շարունակ ի ձեռքին:

Ի սէր Աստուծոյ, որին դուք երեկ մոռացել էք, եթէ ոչ ի սէր մարդկութեան, որից դուք նոյն-պէս գուրկ էք, դէթ ի սէր ձեր սեփական շա-հերի: Այո, ձեր սեփական շահերը պահանջում են խնայել մշակին, այն մշակին, որի ձեռքե-րով դուք այսօր ձոն հարստութիւններ էք դի-ղել, որի քրտինքով դուք այսօր փառաւոր պա-լատներում էք ապրում, որի աշխատանքով դուք այսօր հասարակ գինու տեղ շամպունիա էք խմում: Նստած ձեր բարձր պատգամներում զարմացնելով միամիտներին: Բարեօրեցէ՛ք ձեր մշակների տնտեսական դրութիւնը և այդ ձեր օգուտն է, որովհետեւ որքան որ դուք սիրէք, խը-նայէք մշակին, նոյնչափ նա ևս կը սիրէ, կը խնայէ ձեր գործերը: Իսկ թէ ինչպէս էք պար-տաւոր բարեօրեց մշակներին դրութիւնը, թեթե-ւացնել նրա աշխատանքները—այդ ես կը բա-ցատրեմ ձեզ մի ուրիշ յօդուածով:

Բագու

Շիրվանզադէ

կան տեղեկութիւններ է հաւաքում, նա նոյն-պէս չը կարողացաւ ինձ բաւականացնել, որով-հետեւ գործարանատէրները և հանքատէրները օրի-նաւոր տեղեկութիւններ չեն տալիս նրան. բայց եկող տարվանից նա մտադիր է ամեն միջոց գործ դնել հաւաքելու տեղեկութիւնները. ես ևս կօգտվեմ այնուհետև:

Типографія Главнаго Управленія Намѣстника Кавказскаго.